

بررسی عوامل مؤثر بر میزان شادی در بین دانشجویان خوارزمی

دکتر حسین محمدی

h.mohamadi@khu.ac.ir

سعید قمری

Saeed.ghamari.52@gmail.com

حمید بیرانوند

Hamid.6525@yahoo.com

چکیده

هدف از انجام این تحقیق بررسی تأثیر عوامل اجتماعی - اقتصادی بر میزان شادی است. روش بررسی: برای انجام این مطالعه توصیفی و پیمایشی ۱۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه خوارزمی در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳ با استفاده از روش نمونه گیری آسان (در دسترس) انتخاب گردیدند. اطلاعات با استفاده از تکنیک پرسشنامه محقق ساخته گردآوری گردید، پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید، همچنین تحلیل داده ها در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت. یافته ها نشان داد، از بین متغیرهای مستقل، تنها عامل اقتصادی همبستگی متوسطی با متغیر وابسته (میزان شادی) داشت. میزان شادی اکثر پاسخگویان در سطح متوسط قرار داشت. نتیجه رگرسیون دو متغیره نشان داد که عامل اقتصادی تنها ۰.۶٪ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می کند.

واژه گان کلیدی: شادی، اقتصاد، فضای اخلاق عمومی، اعتقادات دینی

-دکتر حسین محمدی ، عضو هیات علمی و مدیر امور فرهنگی دانشگاه خوارزمی

-سعید قمری ، کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه خوارزمی

-حمید بیرانوند، کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه خوارزمی

بیان مسأله

تاریخ آیینی پنج هزار ساله کشور ما، مملو از مناسبات هایی است که بازتولید و زنده نگهداشتن آنها منجر به فرهنگ شادی و نشاط در کشور می شد از جمله، نوروز و مهرگان، اردیبهشت گان، تیرگان، سپندار مذگان اما متأسفانه ریشه ها و اهداف اعیاد، جشن ها و مناسبت های تاریخی ما در حال از بین رفتن و منقلب شدن هستند. قطع رابطه با تاریخ و فرهنگ کشور همچون قطع ارتباط تنه‌ی درخت از ریشه، فرهنگ ما را تهدید می کند (مرادی غیاث آبادی، ۱۳۸۴). از طرفی تابوهای فرهنگی و شرایط بحران زای اجتماعی- سیاسی می تواند در سمت و سو دهی به برخی از خصیصه های فردی افراد تاثیر بگذارد. در همین خصوص عده ای معتقدند شادی و نشاط یک مهارت اجتماعی بوده و بیشتر یادگرفتنی است. حال این سوال پیش می آید در حال حاضر جامعه ایران با داشتن بیش از ۴۷ میلیون نفر در سنین جوانی و میانسالی یک جامعه با نشاط هست یا خیر؟ آیا ما مردمانی شاد هستیم یا در هیاهوی زندگی شهری به دنبال گمشده ای به نام نشاط می گردیم؟ چقدر از ظرفیت های فرهنگ غنی ایرانی در ایجاد فضای با نشاط در جامعه استفاده کرده ایم؟ در حال حاضر چه عواملی بیشترین تاثیر را بر عدم نشاط در جامعه ما دارند. در حال حاضر عوامل اقتصادی تا چه حد توانسته در روند کند یا تند کردن نشاط در جامعه ایران موثر باشد در این مطالعه قصد بر این است تا تاثیر ساختارهای کلان به ویژه ساختار اقتصادی و اجتماعی موثر بر شادی را بر روی دانشجویان بررسی کنیم. تحقیقات زیادی وجود دارند که تاثیر شادکامی بر بسیاری از جنبه های زندگی و رفتار انسان و تاثیر پذیری آن از جنبه های مختلف زندگی را نشان داده اند (دانیفون، هاینز و پیترز ۲۰۰۶، موریس، دانکن و کلارک، گافمن، ۲۰۰۵) که در تمام مراحل زندگی و کارکردهای زندگی خود را نشان می دهد (کرمی، نوری، مکرری، فریزدانی، ۱۳۸۱ به نقل از قطره ای، ۱۳۸۸). احساس شادی از یک سو متأثر از ساختارهای متعدد جامعه و از سوی دیگر تأثیرگذار بر فرآیند توسعه و تعالی جامعه است. بر اساس پژوهش مطرح شده در سطح بین المللی از سال ۱۹۵۵-۲۰۰۵ سطح احساس شادی در ایران از بین ۹۵ کشور مورد مطالعه ۵۱-۵۳ بوده است. همچنین امید به زندگی در ایران ۶۹.۴ سال و انتظار زندگی شاد در سال های امید به زندگی ۴۱ سال برآورد شده است (یور و ال. ان. رانک ریپورت، ۲۰۰۶). به نقل از مسائل اجتماعی ایران، (۱۳۹۰). نتایج یک نظرسنجی نشان می دهد در سال ۱۳۸۷، ۳۴ درصد مردم تهران دارای علائم اختلال روانی به ویژه اضطراب افسردگی هستند. به گفته خبرگزاری مهر ۷ تا ۸ میلیون نفر از جمعیت کشور افسرده می باشند. آمار مرگ و میر افراد جوان که به دنبال ایجاد نشاط و شادی کاذب با استفاده از داروهای روان گردان و مواد مخدر خود شاهی بر این مدعا است که شاهد فقدان نشاط عمومی هستیم (مرکز بهداشت شرق تهران، ۱۳۹۰). جامعه شناسان و روان شناسان نشان داده اند که میزان بازدهی و توسعه هر کشور در بخش های مختلف اعم از اقتصادی، فرهنگی، ورزشی و علمی با شور و نشاط عمومی ارتباط مستقیمی دارد. اما دولت در این زمینه که به عنوان مسؤل ارتقاء نشاط اجتماعی است به این مسئله حیاتی توجه کافی نکرده است. همچنین می توان در اهمیت و ضرورت شادی گفت، وجود کارکردهای مثبت فردی و اجتماعی متعدد شادی و نشاط عمومی مانند تقویت مبانی و ارزش های وطن دوستی، افزایش امید به زندگی، انگیزه برای کار و توسعه کشور، تقویت سرمایه اجتماعی (پیوند و اعتماد عمومی) تقویت انسجام اجتماعی و... شادی و نشاط عمومی را به ضرورت بسیار حیاتی و لازم برای تداوم حیات هر جامعه مبدل ساخته است. متأسفانه به رغم اهمیت موضوع نشاط در جامعه اندیشمند و کارشناسی در رابطه با میزان نشاط اجتماعی در ایران تحقیق و یا پژوهشی ارائه نکرده است. هیچ آمار دقیقی در این رابطه وجود ندارد. حتی برای سنجش این موضوع شاخص تعیین کننده ای نداریم. اما شاهد کم رنگ شدن شادی و نشاط به ویژه در شهرهای بزرگ و صنعتی

هستیم. از نیاز های مهم انسان در دنیای امروز، احساس بهزیستی و شادکامی است، چراکه علی رغم پیشرفت های چشم گیر در فناوری و تأمین آسایش انسان، احساس بهزیستی و شادکامی وی افزایش نیافته است (کار، ۲۰۰۴ به نقل از شهیدی، ۱۳۸۸). بنابراین بسیار مهم است که پیش بینی کننده ها، همبسته ها، متغیرها و عوامل مرثر بر شادی افراد شناسایی، اندازه گیری و کنترل شوند و در نهایت به افزایش شادکامی و احساس مثبت در انسان بیافزایند. این پژوهش در نظر دارد، تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی را بر میزان شادی در بین دانشجویان دانشگاه خوارزمی بسنجد. با توجه به این که عوامل اقتصادی-اجتماعی طیف گسترده ای از متغیرهای را دربر می گیرد لذا این مطالعه در صدد است تا تأثیر متغیرهای عامل اقتصادی، فضای اخلاق عمومی، اعتقادات دینی را بر میزان شادی بسنجد.

مبانی نظری

نشاط اجتماعی: لاک و جرمی بنام معتقدند که شادی مبتنی بر تعداد وقایع لذت بخش است (آیزنک، ۱۳۷۸)، آرچیل و همکاران (۱۹۹۵) شادی را ترکیبی از وجود عاطفه مثبت، فقدان عاطفه منفی و رضایت از زندگی می دانند. جامع ترین و در عین حال عملیاتی ترین تعریف شادمانی را وینهوون (۱۹۸۸)، ارائه می دهد به نظر او شادمانی به قضاوت فرد از درجه یا میزان مطلوبیت کل زندگی اطلاق می گردد. به عبارتی دیگر شادمانی به این معناست که فرد چقدر زندگی خود را دوست دارد. در تعریف دیگر نشاط یا شادی^۱ یک وضعیت عاطفی است که احساسات مختلف (از رضایت تا اوج شادی) را در بر می گیرد، مارتین سلیگمان^۲ از بنیان گذاران روانشناسی مثبت، نشاط را عبارت از عواطف و فعالیت های مثبت تعبیر می کند سلیگمان عواطف را با گذشته، حال و آینده مرتبط می داند. عواطف مثبت گذشته عبارتند از: رضایت، غرور و آرامش، عواطف مثبت مربوط به آینده شامل مواردی چون: خوش بینی، امید و اعتماد است عواطف معطوف به زمان حال به دو بخش لذت و خوشنودی تقسیم می شوند. از جمله مفاهیم مربوط به نشاط اجتماعی، عدالت توزیعی است. در روابط اجتماعی به معنای آن است که یک فرد در روابط متقابل با دیگران انتظار خواهد داشت پاداش های هر فرد در جفت هزینه های وی باشد. معمولاً پاداش یا منافع خالص هر فرد متناسب با سرمایه گذاری وی می باشد و هرچه سرمایه گذاری بیشتر، سود بیشتر (کانتور و ساندرسون، ۱۹۹۹: ۲۳۰). بیگانگی اجتماعی، یعنی بیگانه شدن افراد با خودشان و یا با دیگران (آلرد و اسمیت، ۱۹۸۹: ۵۶). به بیان دیگر، از خود بیگانگی به وضعیتی گفته می شود که مردم در آن اختیار خود را درباره دنیای اجتماعی که خود ساخته اند را از دست می دهند و در نتیجه آن، خود را در یک محیط اجتماعی خصمانه، بیگانه می یابند (ستوده، ۱۳۸۹). **مقبولیت اجتماعی:** مقبولیت اجتماعی بیانگر ارزش، احترام و منزلتی است که برای یک فرد از سوی خانواده و جامعه در نظر گرفته می شود (آلرد و اسمیت، ۱۹۸۹: ۵۶). **فضای مناسب اخلاق عمومی:** به معنی رعایت ارزش های اخلاقی توسط اعضای جامعه است. این ارزش ها شامل راستگویی و صداقت وفای به عهد، عدم چابلوسی، عدم دورویی است. **امید به آینده:** امید عبارت است از تمایلی که با انتظار وقوع مثبت همراه است و یا به عبارت دیگر، ارزیابی مثبت از آنچه را که فرد متمایل است و می خواهد که به وقوع بپیوندد (جینا و شاو، ۱۹۹۱: ۱۷۰). **پایبندی به معتقدات دینی:** پل تیلیش، دین را به عنوان ارتباط غایی فرد توصیف کرده و همچنین بیگر از نحوه برخورد تیلیش (در تعریف دین) در توسعه و گسترش تعریف خود از دین بهره گرفت. اعتقاد کلامی

¹ happiness

² m.seligman

راجع به بایدهای دینی، موجودات بشری عبارت است از درک هدف زندگی و معنای مرگ، رنج و گرفتاری گناه و بی عدالتی (الیسون، ۱۹۹۱: ۳۲). گرایش شدید انسان ها به سوی وجود والای خداوند، یا نیروهای برین و یا احساس ساده وابستگی به آنان، به منظور تبیین علل وجودی خویشتن در جهان و بازیابی معنایی برای هستی دانست (بندلو و همکاران، ۱۹۹۷). **وضعیت اقتصادی:** در اینجا منظور میزان درآمد، رفاه عمومی و بیکاری می باشد.

جامعه‌شناسان بر این باورند که، در ایران دولت و دستگاه‌های دولتی بیش از دیگر نهادها درباره میزان نشاط یا عدم نشاط جامعه مسؤل اند. عباس کاظمی عضو هیئت علمی گروه ارتباطات دانشگاه تهران معتقد است، سیاست شادی در ایران به سیاست های کلی و یک دستی تبدیل شده که صرفاً نمایش شادی است. دولت گمان نمی‌کند که باید متولی شادی مردم باشد و از این طریق شکلی از شادی را در اولویت قرار دهد و آن را بر جامعه تحمیل کند در اینجا تلویزیون به ابزاری تبدیل شده است که به مردم دستور می دهد که چه روزی شاد و چه روزی ناشاد باشند.

مجید صفار نیا، رئیس هیئت مدیره انجمن روان شناسی ایران در گفتگو با سلامیت نیوز، در خصوص پایین آمدن سن اعتیاد گفت: پایین آمدن سن اعتیاد به عوامل مختلفی نظیر مشکلات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و روانی بستگی دارد که اگر اشاره ای کلی داشته باشیم، تخلیه نشدن هیجانانگیز افراد از جمله مهمترین آنها است. ما اعتقاد داریم باید نوجوانان و کودکان را شادتر و بانشاط تر پرورش دهیم. وی عوامل اجتماعی را یکی از مهمترین عوامل گرایش به مواد مخدر عنوان کرد. همچنین اذعان کرد که، تغییر وتحولات اجتماعی که به سرعت در کشور ما اتفاق می افتد ممکن است باعث نا آرامی و ناامنی های روانی افراد بشود که این مسئله می تواند باعث گرایش افراد به سمت مواد مخدر شود. وی افزود، از مهمترین این عوامل بیکاری است. چراکه وقتی افراد بیکار هستند نسبت به آینده خود احساس نا امنی می کنند و مایوس می شوند که ممکن است به سوی مواد مخدر کشیده شوند.

نظریه امید: احساس اضطراب با نگرانی با عدم امید به آینده رابطه مستقیم دارد. امید به آینده دست یافتن به هدف یا انتظار دست یابی به هدف می باشد. به گونه ای که «شو» تئوری امید به آینده را تئوری انگیزش نامیده است (کمپلف، ۱۹۸۱). **در نظریه خواسته ها** نشاط و شادی به معنای دست یابی به خواسته‌ها است. که نظریه لذت گرایی را هم در بر می گیرد (سلیگمن، ۲۰۰۲: ۸). در بحث دیگر نشاط یک احساس فردی نیست، بلکه واقعیتی مستقل از احساسات فردی است و نشاط عبارت است از دست یابی به چیزهایی که از نظر عمم واقعاً ارزشمند به حساب می آیند (دارلینگ و استنبرگ، ۱۹۹۳: ۱۱۳). براساس نظریه برابری، «جی. اس. آدامز» اگر بین سازمان و ویژگی های فرد هماهنگی باشد، فرد احساس شادی می کند (مک کار و کرسا، ۱۹۹۹: ۵۳). در اینجا احساس برابری بین آنچه فرد وارد جامعه کرده (سن، نیروی کار، مهارت خود) و ستاده (شغل، درآمد، امکانات رفاهی آموزشی بهداشتی، تسهیلات و امتیازات) برابری باشد رضایت مندی حاصل می‌شود. بر اساس این نظریه رفتار فرد تحت تأثیر عوامل بیرونی که خارج از فرد هستند و عوامل درونی ادراکات و برداشتهای او شکل می‌گیرد، تعارض بین این‌ها باعث نارضایتی و عدم نشاط می‌شود (الوانی، ۱۳۷۸: ۵۲-۵۴). طبق نظریه محرمیت نسبی، انسان به مقایسه خود با دیگران دست می زند و در این رابطه احساس بی‌عدالتی و فقر می‌کند. واکنش عاطفی شدید (مانند تعویض شغل، کارشکنی و خودکشی و...) که حتی ممکن است به تضاد اجتماعی منجر شود (رفیع پور، ۱۳۷۸: ۴۵). این رویکرد به عنوان رویکرد ارزیابی عدالت در

جامعه و رضایت زندگی مطرح است. تدگار در این مورد در کتابی با عنوان "چرا انسان شورش می کند"، بیان می دارد؛ نتیجه برز این نارضایتی اجتماعی احساسات و حالات روانی است. نظریه سرمایه اجتماعی، چگونگی شبکه روابط اجتماعی، دوستی‌ها، احساس کنترل شخصی و اعتماد اجتماعی. پوتنام و همکاران؛ سرمایه اجتماعی عبارت است از ارتباطی که بین مردم وجود دارد و محل زندگی آنها را از نظر روابط غنی می سازد. در حقیقت از اختلاف بین آنچه فرد می خواهد و انتظار دارد با آنچه که به دست می آورد و همچنین در مقایسه با دیگری که او شرایط خود را با آنها مقایسه می کند، به دست می آید و ممکن است شخص دچار حالتی از احساس محرومیت شود (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۰۰).

عوامل زمینه ساز نشاط

عوامل مهمی مانند صفات شخصیتی، مؤلفه های روان شناختی، گرایش های اعتقادی و محیطی (تربیتی، جمعیتی) زمینه ساز نشاط به شمار می روند. بررسی های بسیاری همبستگی ویژگی های وراثتی، صفات شخصیتی، شناختی و مذهبی و نشاط را گزارش کرده اند (فارنهام و چنگ، ۱۹۹۷. به نقل از آرچیل، ۲۰۰۱). بررسی این گونه تحقیقات بر روابط ژنتیکی و صفات شخصیتی در نشاط تأکید می کنند (ایزوا، ۲۰۰۴). در پژوهشی، مالتاستا و همکاران (۱۹۸۶) به نقل از آرچیل (۲۰۰۱) دریافتند تجارب ارتباطی و اجتماعی اوایل دوره کودکی در شادکامی یا عدم نشاط تأثیر دارد. کیفیت روابط خانوادگی در دوره کودکی در بروز قابلیت هیجانان مثبت مؤثر است (تامپسون، ۱۹۹۹. به نقل از آرچیل، ۲۰۰۱). همچنین عامل کمیت و کیفیت دوستی با نشاط ۰/۲۹ است (وین هاون و همکاران، ۱۹۸۹. به نقل از آرچیل، ۲۰۰۱).

بررسی شادی در ایران

عوامل متعددی برای شاد کردن فرد باید به جامعه تزریق شوند. این تزریق می تواند به صورت گفتاری، نوشتاری و یا رسانه ای باشد. طنز، موسیقی، هنر و مطالعات مثبت می تواند شادی ایجاد کند. کاهش ایده آل های شخصی و ایده آل هایی که جامعه بای شخص مشخص می کند نشاط را کاهش می دهد (عوامل مادی و اقتصادی در راس همه عواملی است که نشاط را کاهش می دهند و می توانند منجر به کاهش خودکفایی شغلی، مسکن، عدم کنترل زمان به دلیل عوامل محیطی، احساس دست نیافتن به حقوق شهروندی و اجتماعی، احساس درماندگی، سرخوردگی های معنوی و القای حس عدم کفایت اشاره کرد. عدم شادی مردم را به اضطراب سوق می دهد. هم اکنون اضطراب شایع ترین اختلال در جامعه ما است. نکته بعدی نقش رسانه ها است که میزان برنامه های شاد و فیلم شاد کم دارند (روئین تن و همکاران، ۱۳۸۹). حال سؤال این است؛ چرا بسیاری از ایرانیان شاد نیستند؟ جامعه شناسان از دو عامل ۱. عوامل فرهنگی و ایدئولوژیک حاکم بر جامعه ایران و ۲. عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایران را به عنوان عوامل مرثر بر میزان شادی را نام می برند. امان الله قرایی جامعه شناس و استاد دانشگاه در گفتگو با روزنامه «ملت ما» به نقش عوامل فرهنگی و ایدئولوژیک تأکید دارد و بر این باور است که سیستم کنونی حاکم بر ایران تمایلی به نهادینه کردن شادی در بین مردم ندارد و حتی رواج فرهنگ غم و اندوه در جامعه به مردم و جوانان تحمیل می شود. از سوی دیگر مصطفی اقلیما، رئیس انجمن مددکاری ایران عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را بر می شمارد. وی اشاره می کند که، فشار اقتصادی در جامعه کنونی بر مردم بیداد می کند، تورم زیاد شده است، افراد برای امرار معاش ساعات طولانی بیرون از خانه هستند. همچنین تفسیر و برداشت سلیقه ای از قانون باعث شده مردم ایران به مردمی غم زده و افسرده تبدیل شوند. نگاه منفی ایدئولوژیکی-

فرهنگی به شادی و اعمال محدودیت‌های در تمام عرصه‌های زندگی (هنر، ادب، اندیشه، سیاست، و دین، پوشش، رنگ مو، و صدها امر دیگر زندگی روزانه مردم است). به اضافه شرایط معیشتی و آموزشی، مشکلات اقتصادی، اشتغال، مسکن، ناامنی شغلی، افزایش شکاف طبقاتی، آلودگی محیط زیست، فساد اداری فضای روحی روانی را برای اکثر مردم بخصوص جوانان ایرانی فضایی سرشار از اندوه و تلخ‌کامی ساخته است. طبق امار بین المللی توسط سازمان ارزش ها که از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۰۵ انجام شده، ایران رتبه ۵۱ نشاط در میان ۹۵ کشور را دارد. این در حالی است که بیشتر جمعیت ۷۰ میلیونی ایران را جوانان و نوجوانان تشکیل می دهند. «طرح ملی نشاط اجتماعی» در اواسط دولت نهم اعلام گردید. اما در بایگانی قرار گرفت. همچنین ردپایی از نشاط در برنامه های توسعه کشور نیست. نکته قابل توجه در این میان اشارت مستقیم قوانین بالا دستی به مسئله نشاط در جامعه است. در بند ب ماده ۹۷ برنامه پنجم توسعه کشور بسط و گسترش روحیه نشاط، شادابی، و امیدواری از وظایف اصلی دولت اعلام گردیده است، اما عملاً مورد بی توجهی است (پایگاه خبری ایران پرتو).

چهار چوب نظری تحقیق

نظریه جرمی بنتام: یکی از نظریه های مربوط به شادی و نشاط نظریه جرمی بنتام است که از دیدگاه اقتصادی به شادی و نشاط توجه دارد و تبیین اقتصادی از شادی و نشاط بدست می دهد او فقدان نشاط را با متغیرهای اقتصادی (توزیع ثروت و درآمد) تبیین می کند لذا در قالب تحلیل های اقتصادی می توان وجود افسردگی عمومی در سطح جامعه را به عواملی چون عدم اشتغال و بیکاری، نبود درآمد مناسب، رفاه عمومی پایین، بی عدالتی اقتصادی، فقدان شایسته سالاری بوروکراتیک در جامعه و نظایر آن نسبت داد (ریچارد، ص ۵-۳). پس هر چه میزان درآمدهای عمومی بیشتر باشد به همان اندازه شادی و نشاط بیشتر خواهد بود. در قرن هجدهم بنتام و عده ای دیگر اعلام کردند که هدف سیاست عمومی باید افزایش نشاط و سعادت در جامعه باشد. از اینرو علم اقتصاد حول بررسی سعادت و نشاط در جامعه تحول پیدا کرد همچنین در سال های اخیر روی موضوع شاد زیستن و رابطه آن با رفاه اقتصادی متخصصان زیادی کار کردند از جمله اقتصاددان ها، روانشناسان و جامعه شناسان روی این موضوع کار کردند و اغلب معتقدند یک رابطه قوی بین میزان توسعه اقتصادی یک کشور و میزان شاد زیستن مردم، وجود دارد. رهبران سیاسی از جمله کامرون نخست وزیر بریتانیا و نیکلاس سارکوزی رئیس جمهور فرانسه معتقدند که میزان شادمانی یک کشور می تواند معیار مناسبی در راستای بهبود روش های اندازه گیری ارتقای استاندارد زندگی مردم باشد. بتس استیونسون و جاستین و لفرز استاد های کسب و کار به همراه دانشجوی دکتر در دانشگاه وارتون تحقیقات چند ملیتی روی رفاه و شاد زیستن را جمع آوری کردند از ۱۵۵ کشور دنیا که رابطه قوی بین رفاه و توسعه اقتصادی وجود دارد تحقیق آنها در مقاله ای تحت عنوان «رفاه درونی» درآمد توسعه اقتصادی و رشد مورد بررسی قرار گرفته است.

پیشینه عملی تحقیق

برخی تحقیقات نشان داده است، مردم کشورهای ثروتمند از مردم کشورهای فقیر بسیار شادتر هستند. کلارک و اسوالد (۱۹۹۴)، در سطح بین المللی تحقیق کرده اند که شواهدی وجود دارد که تولید ناخالص ملی سرانه با میزان شادی افراد جامعه رابطه مستقیمی دارد و افزایش درآمد ملی شادمانی مردم را افزایش می دهد (میرشاه جعفری و همکاران، ۱۳۸۱)

هزار جریبی و آستین فشان (۱۳۸۸)، در تحقیقی، بررسی عوامل موثر بر نشاط اجتماعی (با تاکید بر استان تهران). نشان می دهد بین احساس محرومیت اجتماعی و نشاط اجتماعی ارتباط منفی و معکوس وجود دارد. بدین ترتیب که با افزایش احساس محرومیت، نشاط اجتماعی در بین افراد کاهش می یابد. در مقابل بین امید به آینده، مقبولیت اجتماعی، ارضای نیازها، عدالت اجتماعی، پابندی به ارزش ها، مناسب بودن فضای اخلاق عمومی، همبستگی اجتماعی، احساس امنیت و نشاط اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم وجود دارد. که با افزایش هر کدام از این متغیرها احساس نشاط اجتماعی بالا می رود. همچنین بر اساس رگرسیون چند متغیره امید به آینده، مقبولیت اجتماعی و ارضای نیازهای عاطفی بیش از ۵۰ درصد تغییرات نشاط اجتماعی را تبیین می کنند. ضمناً براساس میزان ضریب بتا، متغیر امید به آینده بالاترین همبستگی مثبت را با نشاط اجتماعی دارد.

در مقاله دیگر با عنوان «رویکردی جامعه شناختی به احساس شادمانی سرپرستان خانوار در شهر اصفهان» به ترتیب میزان اثر ابتدا حقوق شهروندی (احساسی و احقاقی)، منزلت نقشی یا کارآمدی اجتماعی، خانوادگی و فردی و در نهایت سرمایه اجتماعی (پیوندها و تعاملات اجتماعی، تعهد و مسؤلیت پذیری اجتماعی، احساس تعلق و علائق اجتماعی و اعتماد اجتماعی) متغیرهای اثرگذار و معنی دار بر شادی نشان داده شد.

در تحقیق دیگری با عنوان شادمانی و عوامل مؤثر بر آن (شاه میری و همکاران، ۱۳۸۱)، با توجه به متغیرهای مهمی که از دهه ۱۹۶۰ به عنوان عامل مهم بر شادمانی تأکید شده که عبارتند از شخصیت، عزت نفس، اعتقادات مذهبی، سرمایه اجتماعی، فعالیت های اوقات فراغت، وضعیت اقتصادی، رضایت شغلی، سلامت، تاهل و جنسیت مهمترین عامل مؤثر بر شادی در این مقاله شخصیت بود و در شخصیت مهمترین بعد، ثبات در مقابل روان رنجوری است. در تحقیق با عنوان «بررسی اثر بخشی آموزش شادمانی به شیوه فوردایس، بر افزایش شادمانی بیماران مبتلا به دیابت شهرستان بهبهان (کامیاب و همکاران، ۱۳۸۴) انجام شد. که هدفش تعیین اثر بخشی آموزش شادمانی بر افزایش شادمانی بیماران دیابتی بود. نتایج آن حاکی از آن است که آموزش شادمانی بر افزایش شادمانی بیماران کمتر شادمان مؤثر بوده است.

فرضیه های تحقیق

فرضیه کلی

بین عوامل اقتصادی-اجتماعی و میزان شادی رابطه وجود دارد.

فرضیه های جزئی

۱. بین عامل اقتصادی و میزان شادی رابطه وجود دارد.

۲. بین فضای اخلاق عمومی و میزان شادی رابطه وجود دارد.

۳. بین اعتقادات مذهبی و میزان شادی رابطه وجود دارد.

۴. زن و مرد دانشجو در میزان شادی تفاوت معناداری دارند.

مدل عملیاتی متغرها

بیکاری	عامل اقتصادی
ثروت و درآمد	
رفاه عمومی	
راستگویی	اخلاق عمومی
چابلوسی	
وفای به عهد	
دو رویی	
اعتقاد به خدا	اعتقادات دینی
اعتقاد به پیغمبر	
اعتقاد به قرآن	
اعتقاد به آخرت	
شادهمستم	شاد بودن
عشق به زندگی	
همیشه خندیدن	
معناداری زندگی	
ارتباط مداوم با دیگران	
احساس نشاط	
پرانرژی بودن	
امید به آینده	

روش تحقیق: در این پژوهش تکنیک گردآوری اطلاعات پیمایشی است. تکنیک گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته. لازم به ذکر است که گویه های مربوط به متغیر شادی از پرسشنامه آکسفورد اخذ گردیده است. جامعه آماری، کلیه دانشجویان دانشگاه خوارزمی و نمونه آماری ۱۰۰ نفر بصورت نمونه در دسترس گردآوری شد. روش های آماری، برای توصیف متغیرها از جداول توزیع فراوانی و شاخص های گرایش مرکزی استفاده شده. همچنین برای سنجش فرضیه ها از آزمون های ضریب همبستگی پیرسون، آزمون T دو گروه مستقل و رگرسیون دو متغیره به روش Enter استفاده شده است. ضمناً برای سنجش پایایی گویه های پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده

است. روش‌شناسی تحقیق: این فصل به دو بخش آمار توصیفی و آمار استنباطی تقسیم می‌شود. برای توصیف متغیرها بعد از شاخص (index) سازش و گروه‌بندی شاخص نتیجه در جداول یک بعدی گزارش خواهد شد. همچنین برای سنجش فرضیه‌های تحقیق با توجه به سطح سنجش متغیرها و نوع فرضیه‌ها از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون، آزمون t دو گروه مستقل و همچنین رگرسیون چند متغیره استفاده شد.

جدول شماره (۱)، توزیع پاسخگویان بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زن	۵۱	۵۳/۷	۵۳/۷
مرد	۴۱	۴۳/۳	۱۰۰/۰
مجموع	۹۵	۱۰۰/۰	

همانطور که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد، ۵۳.۷ درصد پاسخگویان زن و ۴۶.۳ درصد بقیه نیز مرد هستند.

جدول شماره (۲)، توزیع پاسخگویان بر حسب سن

گزینه	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۱۸-۲۲	۵۳	۵۵/۸	۶۳/۹
۲۳-۲۸	۲۸	۲۹/۵	۹۷/۶
۲۹-۳۳	۲	۲/۱	۱۰۰/۰
مجموع پاسخ داده‌ها	۸۳	۸۷/۴	
پاسخ نداده‌ها	۱۲	۱۲/۶	
مجموع	۹۵	۱۰۰/۰	

همان طور که جدول شماره (۲)، نشان می‌دهد، ۵۵.۸ درصد پاسخگویان در گروه سنی (۱۸-۲۲)، سال ۲۹.۵ درصد در گروه سنی (۲۳-۲۸)، سال و ۲.۱ درصد در گروه سنی (۲۹-۳۳) قرار دارند. ضمناً همانطور که جدول مزبور نشان می‌دهد ۱۲.۶ درصد پاسخگویان سن خود را اعلام نکرده‌اند.

جدول شماره (۳) توصیف متغیر سن

N		میانگین	میانه	مد	دامنه	کمترین سنین	بیشترین سنین
پاسخ داده	پاسخ نداده						
۸۳	۱۲	۲۱/۶۸	۱۲/۰۰۰	۱۹/۰۰	۱۵/۰۰	۱۸/۰۰	۳۳/۰۰

همانطور که جدول شماره (۳) نشان می دهد، میانگین سنین پاسخگویان این پژوهش حدود ۲۲ سال، میانه سنین ۲۱ سال، کمترین سنین ۱۸ سال و بیشترین سنین ۳۳ سال بود. ضمناً از ۱۰۰ نفر پاسخگوی ما ۱۲ نفر سن خود را اعلام نکردند.

جدول شماره (۴)، توصیف متغیر عامل اقتصاد

درصد	درصد	فراوانی	
تجمعی			
۷۲/۶	۷۲/۶	۶۹	ضعیف
۱۰۰/۰	۲۷/۴	۲۶	خوب
	۱۰۰/۰	۹۵	مجموع

همان طور که جدول شماره ۴ نشان می دهد، وضع اقتصادی ۷۲.۶ درصد پاسخگویان ضعیف و ۲۷.۴ درصد بقیه خوب است.

جدول شماره (۵) توصیف متغیر فضای اخلاق عمومی

درصد	درصد	فراوانی	
تجمعی			
۲۹/۵	۲۹/۵	۲۸	ضعیف
۸۷/۴	۵۷/۹	۵۵	متوسط
۱۰۰/۰	۱۲/۶	۱۲	قوی
	۱۰۰/۰	۹۵	مجموع

همانطور که جدول شماره (۵)، نشان می دهد، ۲۵ نفر از پاسخگویان معتقدند وضعیت اخلاق عمومی خوب نیست، ۵۵ نفر (۵۷.۹ درصد) معتقدند وضعیت اخلاق عمومی بد نیست و ۱۲ نفر (۱۲.۶ درصد) نیز معتقدند که وضعیت اخلاق عمومی خوب است.

جدول شماره (۶)، توصیف متغیر دینداری

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	
۱/۱	۱/۱	۱	ضعیف
۱۴/۷	۱۳/۷	۱۳	متوسط
۱۰۰/۰	۸۵/۳	۸۱	قوی
	۱۰۰/۰	۹۵	مجموع

همانطور که جدول شماره (۶)، نشان می‌دهد، ۱ نفر از پاسخگویان میزان دینداری اش ضعیف، ۱۳ نفر متوسط و ۸۱ نفر بقیه نیز میزان دینداری بالایی دارند.

جدول شماره (۷)، توصیف متغیر شادی

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	گزینه
۷/۴	۷/۴	۷	شادی ضعیف
۷۱/۶	۶۴/۲	۶۱	شادی متوسط
۱۰۰/۰	۲۸/۴	۲۷	شادی زیاد
	۱۰۰/۰	۹۵	مجموع

همان طور که جدول شماره (۷)، نشان می‌دهد، از ۹۵ نفر پاسخگوی ما ۷ نفر میزان شادی کم، ۶۱ نفر میزان شادی متوسط و ۲۷ نفر نیز میزان شادی زیاد را گزارش کرده اند.

آمار استنباطی

در این بخش با توجه به سطح سنجش متغیرها و نوع فرضیه ها، آزمون مناسب انتخاب و به تست فرضیه ها پرداخته می شود.

فرضیه اول

H1: بین عامل اقتصادی و میزان شادی رابطه وجود دارد.

H0: بین عامل اقتصادی و میزان شادی رابطه وجود ندارد

جدول شماره (۸)، ضریب پیرسون برای آزمون رابطه اقتصاد و شادی

		عامل اقتصادی	شادی
اقتصادی	Pearson Correlation	۱	۰/۲۴۵
	سطح معناداری		۰/۰۱۷
	تعداد	۹۵	۹۵
شادی	Pearson Correlation	۰/۲۴۵	۱
	سطح معناداری	۰/۰۱۷	
	تعداد	۹۵	۹۵

باتوجه به نتایج جدول شماره(۸)، در زمینه سنجش رابطه بین دو متغیر، عامل اقتصادی و شادی، با توجه به سطح معناداری sig: ۰.۱، می توان گفت بین دو متغیر همبستگی وجود دارد. از طرفی میزان همبستگی ۰/۲۴۴ بین دو متغیر نشان از همبستگی متوسط بین این دو متغیر دارد. لذا فرض H0 تحقیق مبنی بر عدم رابطه بین این دو متغیر رد می شود. بنابراین می توان گفت دو متغیر مذکور به هم وابسته بوده ، به طوریکه افزایش در یکی منجر به کاهش دیگری و کاهش در یکی باعث افزایش دیگری می شود.

مفهوم عامل اقتصادی با آلفای کرونباخ ۰.۵۱ ساخته شده است که همبستگی ضعیفی را بین شاخص های این مفهوم نشان می دهد.

فرضیه دوم

H1: بین فضای اخلاق عمومی و میزان شادی رابطه وجود دارد

H0: بین فضای اخلاق عمومی و میزان شادی رابطه وجود ندارد

جدول شماره (۹)، رابطه دو متغیر اخلاق و شادی

همبستگی			
		فضای اخلاق عمومی	شادی
فضای اخلاق عمومی	Pearson Correlation	۱	۰/۰۵۰
	سطح معناداری		۰/۶۲۸
	تعداد	۹۵	۹۵
شادی	Pearson Correlation	۰/۰۵۰	۱
	سطح معناداری	۰/۶۲۸	
	تعداد	۹۵	۹۵

با توجه به نتایج جدول شماره (۹)، در زمینه رابطه بین دو متغیر، شادی و فضای اخلاق عمومی، باتوجه به سطح معناداری 62: SIG ، می توان گفت بین دو متغیر همبستگی وجود ندارد. لذا فرض H0 تحقیق مبنی بر عدم رابطه بین این دو متغیر تایید می شود. مفهوم دینداری پرسشنامه با آلفای کرونباخ 89. ساخته شده است که همبستگی بالایی را بین شاخص های دین داری این مفهوم نشان می دهد.

فرضیه سوم

H1: بین اعتقادات دینی و میزان شادی رابطه وجود دارد.

H0: بین اعتقادات دینی و میزان شادی رابطه وجود ندارد.

جدول شماره (۱۰)، رابطه دو متغیر اعتقادات دینی و شادی

Correlations			
		اعتقادات دینی	شادی
اعتقادات دینی	Pearson Correlation	۱	۰/۱۴۱
	سطح معناداری		۰/۱۷۳
	تعداد	۹۵	۹۵
شادی	Pearson Correlation	۰/۱۴۱	۱
	سطح معناداری	۰/۱۷۳	
	تعداد	۹۵	۹۵

با توجه به نتایج جدول شماره (۱۰)، در زمینه رابطه بین دو متغیر، شادی و اعتقادات دینی، باتوجه به سطح معناداری 17: SIG، می توان گفت بین دو متغیر همبستگی وجود ندارد. لذا فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم رابطه بین این دو متغیر تایید می شود. مفهوم شادی پرسشنامه با آلفای کرونباخ ۰.۸۱ ساخته شده است که همبستگی بالایی را بین شاخص های این مفهوم نشان می دهد. نتیجه رگرسیون دو متغیره.

جدول شماره (۱۱)

R	R Square	Adjusted R Square	F	SIG
۰/۲۴۵	۰/۰۶۰	۰/۰۵۰	۹/۵ ۲	۰/۰۱

جدول شماره (۱۲)

متغیر	ضریب تاثیر غیر استاندارد B	ضریب تاثیر استاندارد (Beta)	T-Value	SIG (معناداری)
عامل اقتصادی	۰.۶۳۳	۰.۲۴	۲.۴۳	۰.۱.

همان طور که جداول (۱۱ و ۱۲) نشان می‌دهند، نتیجه رگرسیون دو متغیره نشان می‌دهد که از بین متغیرهای مورد تحلیل تنها عامل اقتصادی است که آن هم به میزان خیلی کمی بر شادی اثر می‌گذارد.

فرضیه چهارم

H1: بین زن و مرد در میزان شاد بودن تفاوت وجود دارد.

H0: بین زن و مرد در میزان شاد بودن تفاوت وجود ندارد.

جدول شماره (۱۳) آزمون t برای سنجش معناداری تفاوت شادی زن و مرد

SIG	T	تفاوت میانگین‌ها	میانگین‌ها	گروه‌ها
.۵۴	۰/۶۱۴	۰.۶۵	۲۷/۰۱ ۲۶/۳۶	زن مرد

با توجه به نتایج جدول شماره ۱۳ در زمینه معناداری تفاوت دو گروه زنان و مردان دانشجو در میزان شاد بودن، می‌توان گفت با توجه به سطح معناداری 54 sig، این دو گروه در میزان شادی تفاوتی با هم ندارند. یعنی میزان شادی هر دو مساوی است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش در نظر داشت تأثیر عوامل اجتماعی - اقتصادی را بر میزان شادی در میان دانشجویان دانشگاه خوارزمی بسنجد. برای انجام این مطالعه توصیفی و پیمایشی، ۱۰۰ نفر از دانشجویان با استفاده از روش نمونه‌گیری آسان (در دسترس) انتخاب گردیدند. به طوری که، اطلاعات با استفاده از تکنیک پرسشنامه محقق ساخته گردآوری گردید، پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد، همچنین تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت. برای توصیف داده‌ها از جداول یک بعدی به این ترتیب که برای هر کدام از متغیرها شاخص (index) محاسبه گردید، سپس شاخص محاسبه شده را گروه بندی کرده و نتیجه به صورت جداول یک بعدی بیان شد. برای سنجش فرضیه‌ها از آزمون‌های پیرسون، T دو گروه مستقل و رگرسیون چند متغیره استفاده شد. روش رگرسیون چند متغیره enter بود. به این صورت که قبل از محاسبه رگرسیون ابتدا رابطه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته به وسیله آزمون پیرسون سنجیده شد و پس از معناداری رابطه، متغیرهای مزبور در معادله رگرسیون وارد شدند، در نتیجه همان طور که نتایج آزمون‌های پیرسون در فصل چهار نشان می‌دهد از بین متغیرهای مستقل (اعتقادات دینی، فضای اخلاق عمومی و عامل اقتصادی) تنها عامل اقتصادی بود که رابطه مثبتی در سطح SIG: .01 با میزان شادی داشت و نیز تنها همین متغیر وارد معادله رگرسیون گردید. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان شادی بیشتر پاسخگویان در سطح متوسط قرار دارد. در زیر برای نتیجه آزمون فرضیه‌ها به صورت خلاصه ذکر می‌شود.

۱. فرضیه اول بیان کننده این بود که، بین عامل اقتصادی و میزان شادی رابطه وجود دارد. این فرضیه همان طور که نتایج جدول شماره (۸) در فصل چهار نشان می دهد در سطح معناداری $sig: 01$ تأیید می شود. میزان رابطه این متغیر با متغیر مستقل ۰.۲۴. متوسط روبه پایین است. ضمناً نتیجه رگرسیون دو متغیره (جداول شماره ۱۱ و ۱۲) نیز نشان می دهد که این متغیر فقط ۰.۰۶ تغییرات متغیر وابسته را تبیین می کند. یعنی میزان تأثیر این متغیر بر متغیر وابسته بسیار اندک می باشد.
۲. بنابر فرضیه دوم، بین فضای اخلاق عمومی و میزان شادی رابطه وجود دارد. همانطور که نتایج جدول شماره (۹)، در فصل چهارم نشان می دهد. این فرضیه در سطح معناداری $sig: 62$ و میزان رابطه ۰.۰۵ رد شد. یعنی بین دو متغیر مذکور رابطه معناداری وجود نداشت.
۳. بنابر فرضیه سوم، بین اعتقادات دینی و میزان شادی رابطه وجود دارد. همان طور که نتایج جدول شماره (۱۰) در فصل چهارم نشان می دهد. این فرضیه در سطح معناداری $sig: 17$ و میزان رابطه ۰.۱۴ رد شد. یعنی بین دو متغیر مذکور رابطه معناداری وجود نداشت.
۴. بنابر فرضیه چهارم، بین زن و مرد دانشجو در میزان شاد بودن تفاوت معناداری وجود دارد. این فرضیه نیز با توجه به نتایج جدول شماره (۱۳) در فصل چهارم، با توجه به سطح معناداری $sig: 54$ رد می شود. بنابراین زنان و مردان دانشجو به یک اندازه شاد هستند.

با توجه به نتایج تحقیق نظریه بنتمام تبیین کننده مناسبی برای بررسی میزان شادی در ایران است زیرا بر اساس اسن نظریه عوامل اقتصادی نقش تعیین کننده ای در شادی و نشاط اجتماعی بازی می کنند. او فقدان نشاط را با متغیرهای اقتصادی (توزیع ثروت و درآمد) تبیین می کند لذا در قالب تحلیل های اقتصادی می توان وجود افسردگی عمومی در سطح جامعه را به عواملی چون عدم اشتغال و بیکاری، نبود درآمد مناسب، رفاه عمومی پایین، بی عدالتی اقتصادی، فقدان شایسته سالاری بوروکراتیک در جامعه و نظایر آن نسبت داد. نتایج این تحقیق برخلاف یافته های (شاه میری و همکاران)، که اعتقادات مذهبی بر شادی اثر مثبت دارد. اما در متغیر وضعیت اقتصادی بین این دو تحقیق همخوانی وجود دارد. علاوه بر این نتایج تحقیق با یافته های کلارک و اسوالد (۱۹۹۴)، همخوان است.

راهکارها

- هدف سیاست عمومی باید افزایش نشاط و سعادت در جامعه باشد.
- علم اقتصاد حول بررسی سعادت و نشاط در جامعه تحول پیدا کند.
- اقتصاددانها، روانشناسان و جامعه شناسان روی موضوع شاد زیستن کار کنند.
- رهبران سیاسی توجه بیشتری به ارتقای استاندارد زندگی مردم داشته باشند.

منابع

- مرادی غیاث آبادی، رضا (۱۳۸۴)، جشن های مهرگان و سده، سایت پژوهش های ایرانی (۱۳۸۷).

- آرجیل، (۱۹۹۹)، ترجمه. مهرداد کلانتری و همکاران، ۱۳۸۲
- هزار جریبی، جعفر و آستین فشان، پروانه. (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی با تأکید بر استان تهران، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیستم، شماره پیاپی ۳۳، شماره ۱.
- هزار جریبی، جعفر؛ صفری شالی، رضا. (۱۳۸۹)، بررسی مفهوم شادکامی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی در استان مرکزی)، فصلنامه برنامه ریزی رفاه توسعه اجتماعی، سال دوم، ش ۳.
- ستوده، هدایت الله ۱۳۸۹. آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات). انتشارات آوای نور. تهران
- الوانی، مهدی، مدیریت عمومی، تهران، نشرنی، ۱۳۷۸.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸)، آناتومی و جامعه، شرکت سهامی انتشار
- ممتاز، فریده (۱۳۸۱). انحرافات اجتماعی، نظریه ها و دیدگاه ها. تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول
- قطره‌ای، فرشته. (۱۳۸۵)، بررسی رابطه شادکامی (نشاط) و کیفیت عوامل آموزشی در دوره ابتدایی مدارس شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی تربیتی، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تربیت معلم.
- میرشاه جعفری، ابراهیم؛ محمدرضا عابدی و هدایت الله دریکوندی (۱۳۸۱)؛ «شادمانی و عوامل مؤثر بر آن»، تازه های علوم شناختی، سال چهارم، ش ۳، ص ۵۸-۵۰.
- شهیدی، شهریار؛ (۱۳۸۸)، روان شناسی شادی (آشنایی با آخرین نظریه ها و پژوهش های علمی)، تهران: نشر قطره
- میرشاه جعفری، ابراهیم، محمدرضا عابدی و هدایت اله دریکوندی (۱۳۸۱). شادمانی و عوامل مؤثر بر آن، تازه های علوم شناختی، سال چهارم، شماره ۳
- کامیاب، زهره، محمد حسین پور و منصور سودانی (۱۳۸۴). بررسی اثربخشی آموزش شادمانی به شیوه فوردایس بر افزایش شادمانی بیماران مبتلا به دیابت شهرستان بهبهان، دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان اصفهان (شمارهٔ چهل و دو، ۱۳۸۸ زمستان ۱۲۳ صص ۱۰۸
- روئین تن، حسین و شکرا نکوزاد (۱۳۸۹). حاشیه ای بر مقاله تأثیر نشاط در جامعه، هفته نامه اجتماعی- فرهنگی اتحاد جنوب
- مرکز بهداشت شرق تهران (۱۳۹۰)، (<http://www.shc.sbmu.ac.ir>).
- صالحی شهبواری، عباس. (۱۳۹۰). ماه هرمزگان
- ربانی، علی، رسول ربانی و محمد گنجی. (۱۳۹۰). رویکرد جامعه شناختی به احساس شادمانی سرپرستان خانوار در شهر اصفهان، مسائل اجتماعی ایران، سال ۲، شماره ۱
- البرزی، علی (۱۳۹۱)، نشاط اجتماعی گم شده در هیاهوی زندگی شهری، وب سایت البرز نیوز، سرمقاله روزنامه ابتکار
- سایت فرارو، خبری تحلیلی
- سایت شفاف